

AUDRONE ZENTELYTE

JONAS SLIŪPAS IR AUSRININKISKA TAUTINIO ATGIMIMO MITOLOGIJA

„Aušra“ jau ne sykį yra skersai išilgai išvaikščiota istorikų, knygotyrininkų, žurnalistikos, literatūros tyrinėtojų, skaityta jų įvairiais aspektais: istoriniu, politiniu ar literatūriniu. Ir vis dėlto šioje studijų gausoje veriasi akivaizdi spraga. Specializuotas mūsų amžiaus mąstymas yra linkęs „Aušros“ tekstuose ieškoti savo paties užuomazgų, grupuoti juos pagal vėliau išsikristalizavusių diskursų tipus, bet dažnai pražiūri tai, ką puikiai matė „Aušros“ amži inkai. Juk iš esmės didžiuma „Aušros“ tekstų (net ir eiliuota forma rašytų) yra kultūriškai interdiskursai, kurių svarbiausia funkcija — instituciškai įforminti naujos, lietuviybės pagrindu besikuriančios visuomenės kultūrinius ryšius, įtraukti tą visuomenę į nuolatinę kultūrinę komunikaciją. Tautiškai susipratusi ar bundanti lietuvių visuomenės dalis „Aušroje“ išsyk įžvelgė tokios komunikacijos užuomazgą ir jos permanentiškumo laidą. Antraip argi būtų taip entuziastingai sutikusi, netgi sakralizavusi, laikiusi ją kone lietuvių tautinio atgimimo katekizmu?

Vadindami „Aušrą“ tautos gyvasties deklaracija ar tautinio atgimimo manifestu, paprastai turime omenyje leidinio turinį. Rečiau teatkreipiamas dėmesys į patį aušrininkų rašymo būdą, idėjų įformi mo ypatumus. leidžiančius „Aušrą“ skaityti kaip vientisą diskursą, kuriame reikšmingas kiekvienas komponentas, tų komponentų jungtys ir išsidėstymas. Jungimosi, telkimosi pastanga, gulusi „Aušros“ ideologijos pamatan, savaip pasireiškė ir naraciniame lygmenyje: regime, koks jis kanoniškas, kiek daug „Aušroje“ naracinių stereotipų, kolektyvinių simbolių, metaforų, mitų — tipiškų visuomenės kultūrinio interdiskurso elementų¹. Be to, „Aušros“ tekstas yra imperatyvus, skatinančio pobūdžio; parafrazuojant R. Bartą, jam svarbiau ne pranešti ir nurodyti, o pažymėti ir įteigti, ar, kitaip tariant, — mitologizuoti². Zinoma, šią tendenciją galėtume įvardyti ir tradicine ideologizavimo sąvoka. Bet „nerdami“ iki ideologijos, neišvengiamai „pranersime“ patį tekstą ir jame glūdinčią informaciją. O kaip rodo naujausia humanitarinių mokslų patirtis, būtent semiotinis ir

¹ Apie kultūrinį interdiskursą plačiau žr. knygoje: **Wülfing W., Bruns K., Parr R.** *Historische Mythologie der Deutschen.* München, 1991. S. 2—17.

² R. Barto studijoje „Mitas šiandien“ mitu vadinamas „pranešimas, daugiau sąlygojamas savo intencijos, ... negu pažodinės prasmės“. Plačiau žr.: **Bartas R.** *Teksto malonumas.* V., 1991. P. 82—108.

hermeneutinis dėmesys tekstui padeda atgaivinti jau gerokai mūsų sąmonėje sustabarėjusius istorinės faktografijos blokus, tradicines schemas pakeisti gyvomis ir niuansuotomis istorijos tapsmo rekonstrukcijomis.

Šis straipsnis, siekiantis tiksliau apibrėžti, sukongretinti J. Sliūpo dalį „Aušroje“, drauge būtų bene pirmoji pastanga skaityti „Aušrą“ kaip mitologizuojantį diskursą. O tokiam skaitymui provokavo ne tik paties J. Sliūpo straipsniai „Aušroje“, bet ir poaušrinė istoriografija apie jį. Antai „Aušros“ dvidešimtmečiui skirtame „Varpo“ numeryje, be kita ko, randame ir neapibrėžto žanro eseistinį „Pasikalbėjimą“. Jo autorius anonimas su patosu pristato du ryškiausius „Aušros“ „karžygius“: „Iš plokščios katalogo knygutės³ lapų tarytum iš tolimos praeities rūko išsiskiria visupirm dabar jau beveik mytiška d-ro Basanavičiaus ypata. Jis, kaip tikras senovės karžygys, „pajudinęs žemę“, užsislėpęs paskui už kalnų ir upių, už Dunojaus vandenėlio. Iš ten jis tik „žirgu ir vaiku“, „žiponais“, raganomis, deivėmis, laumėmis prisimena savo tautai, pats tarytum sutirpdamas su žila senove“⁴.

Apie J. Sliūpą kalbama su ne mažesniu mitologizavimo įkarščiu. Jis — protoplastas „visos kartos karštuolių veikėjų“. Jis — kovotojas, atšalimo laikais stipriau, nieko nesigailinčiu balsu šaukęs, idant „užgirstų apkurtusios ausys“ Jis savo negailestingu ūmumu atlikęs „tą darbą, kurį gamtoje atlieka pavasaris. Sušlamėjo visi tėvynės pašaliai, tarytum atbudę iš gilaus žiemos ir mirties miego ėmė kilti darbininkai, mėginti savo spėkas, telktsi į kuopas ir džiaugtis tuo savo pabudimu“⁵.

Cituotosios ištraukos praskleidžia išslyk kelis mūsų temai svarbius dalykus: viena — aušrininkiško mitologizavimo gajumą ir tęstinumą vėlesnėje visuomeninėje istorinėje lietuvių mintyje; antra — tendenciją pamažu į tą tautinio atgimimo mitologiją įtraukti ir paties atgimimo veikėjus aušrininkus, paversti juos iš mitologizuojančių kultūros kūrėjų mitologizuojamais kultūros herojais. Pastaroji tendencija, regis, buvo itin stipri ir reiškėsi ne tik proginiuose rašiniuose, bet ir darbuose, pretenduojančiuose į mokslinį tikslumą, tarkime, 1934 m. išleistame straipsnių rinkinyje „Aušrininkas Jonas Sliūpas. Medžiaga jo biografijai ir Lietuvos kultūros istorijai“ („Ižangos žodyje“ rinkinio redaktorius J. V. Girdvainis užsibrėžia „registruoti faktus ir rinkti medžiagą“, — taigi būti objektyvus ir preciziškas). Didesniąją knygelės dalį sudaro paties J. Sliūpo, mažesniąją — jo Amerikos bendražygių atsiminimai. Nei vienuose, nei kituose apie J. Sliūpo „Aušros“ periodą beveik nekalbama (J. Sliūpo prisiminimai prasideda jo bėgimu iš Bitėnų), nors iš knygelės pavadinimo lauktume būtent to. Tiesiogiai su „Aušros“ problematika siejasi

³ Turimas omeny lietuviškųjų knygų katalogas, išleistas 1900 m. Paryžiaus parodai.

⁴ Dvidešimtinės „Aušros“ sukaktuvės (1883—1903). Perspausdinta iš „Varpo“ Nr. 3. Tilžė, 1903. P. 14.

⁵ Ten pat. P. 15.

tik J. Sliūpo atsiminimų fragmentas apie santykius su J. Basanavičium. Šio nedidelio, puslapio apimties fragmento šerdis — pastanga užginčyti J. Basanavičiaus prioritetą „Aušros“ leidyboje:

„Nors Dr. Basanavičius išleido Nr. 1 „Aušros“ savo vardu, bet tai buvo uzurpacija, už kurią labai pyko Vištalius, o po truputį rūgojo ir Sernius, ir Mikšas, ir aš, nes mes visi lygiai darbe dalyvavome. Ypačiai Sernius buvo varpstis, apie kurią sukosi visa „Aušros“ pradžia; jis ir Vištalius irgi pinigų daugiau įnešė negu Dr. Basanavičius. Užtai prasiilenkia su teisybe visi tie, kurie dr. Basanavičių skaito esant „Aušros“ leidėjui“⁶.

J. Sliūpo išsakytoji abejonė J. Basanavičiaus nuopelnais „Aušrai“ idealiai atitinka bendrąją rinkinio intenciją — būtent J. Sliūpą pristatyti kaip pirmąjį aušrininką. Į teksto paviršių ji iškyla baigiamosiose redaktorius pastabose, kur visas tauti is atgimimas kildinamas tiesiogiai iš J. Sliūpo:

„Jonas Sliūpas, o ne kas kitas, buvo „Auszros“ laikraščio sumanytojas ir kūrėjas,— „Auszros“, kuri lietuvių tautai, rusų persekiojamai ir marinamai, nešė tautinės gyvybės liepsnas ir išsivadavimo viltį. „Auszra“, Jono Sliūpo gaivinama, anais sunkiais Lietuvių tautinės ir dvasinės vergovės metais taip gaiviai padvelkė ir sušvito Lietuvos niūrioje padangėje, sukeldama gyvybės atgarsį marinamoje tautoje. Drąsiai galime tvirtinti, kad „Auszros“ įtakoje suskambėjo „Varpas“, gimė „Tėvynės Sargas“ ir visi kiti anų metų periodiniai ir neperiodiniai leidiniai, turėjusieji tikslą — gaivinti ir ugdyti lietuvių tautinę ir dvasinę savimonę“⁷.

Taigi rinkinys, užuot išsprūdęs iš visuotinės „netolimos praeities legendų kūrimo tradicijos“, kaip kad buvo žadėta įžangoje, paradoksaliai įsilieja į bendrą mūsų kultūros veikėjų mitologizavimo srautą. J. Sliūpo ir J. Basanavičiaus ginčas dėl prioriteto, dėl vietos tautinio atgimimo istorijoje, būdamas objektyvi tikrenybė, drauge yra paženklintas mitinio kanoniškumo (jo genezės klausimą kol kas palikime atvirą), o jo išraiška — argumentų nieieškanti, žodžio įtaiga pasikliaunanti — ne ką tenuousi nuo mitologizuojančio „Aušros“ diskurso.

Tad nuo mitologizuojančios XX a. istoriografijos grįžkime prie jos ištakų — „Aušros“, leidinio, kuriam iš esmės nerūpėjo istori inis tikslumas ar dokumentuotė, kurio svarbiausia misija buvo gelbėti ties prazūties riba atsidūrusią lietuvių tautą. Bene pagrindinė anuometinės lietuvių visuomenės reikmė buvo apsibrėžti savo tautinį tapatumą, suformuoti tautos kultūrinį universumą. Atidžiai pervertę pirmąjį „Aušros“ numerį, įsitikinsime, jog tai vientisas tekstas, kuriantis, o tiksliau — atkuriantis kul-

⁶ Aušrininkas Jonas Sliūpas. Medžiaga jo biografijai ir Lietuvos kultūros istorijai. 1934. P. 35.

⁷ Ten pat. P. 111.

tūrinį Lietuvos kosmosą. Jis savaip atkartoja pirmąją biblinį kūrybos aktą su jo esminguoju „Tebūnie šviesa“, — „dviasiškos šviesos atgabeni- mo“, nakties tamsybėse, neperregimose ūkanose prašvintančios Lietuvos dvasios akcentais „Priekalboje“ Visas tolesnis numerio turinys, regis, yra tiesiogiai išaugęs iš prakalbos akcentų, — taip tvarkingai jie išsisklei- džia vienas po kito. A. Baranausko „Lietuvos senovės paminėjimas“ — iš giesmės ir kraštovaizdžio, iš „senųjų žodelių“, o ne iš rašto išauganti Lietuvos istorijos vizija, baigiama aušros invokacija ir kviečiančiu, budi- nančiu klausimu („Bet koks mums žodis tiesą parodys, / Koks keliavedys ves keliu?“). Tai tautos gyvavimo perspektyva retrospektyvoje su prog- ramine atremtimi į liaudiškąją, „žmonių“ kultūrą. Toliau einanti A. Vište- lio „Lietuviškoji kalba“ pašventinama Dievo Kūrėjo „Tebūnie“ („Pats Viešpats kvapu savo / Ir atvėręs žodžius tavo“), bet taip pat jaučiama tik žodinėje — skambančioje, aidinčioje — būtyje. Ir tiktai J. Šliūpo straipsnis „Simonas Daukantas, Lietuvos raštininkas“ jau pačiu savo pa- vadinimu prabyla apie kitokią — rašytinę tautinės kultūros atmainą. O ir „Lietuvos raštininkas“ pasirinktas įžvalgiai: kultūros veikėjų — herojų galeriją pradeda asmuo, tautinės lietuvių kultūros kristalizacijoje ir at- sidalijime esmingai sulydęs Lietuvos istorijos ir lietuvių kalbos sandą, padėjęs pagrindus tautinio atgimimo ideologijai (prie šios J. Šliūpo pub- likacijos dar grįšime, baigę apžvelgti „Aušros“ pirmojo numerio turinį).

J. Basanavičius savo studijoje „Apie senovės Lietuvos pilis“ stengiasi prakalbinti pačią Lietuvos žemę, tuos A. Baranausko kalnus kalnuotus, piliakalnius, ir lyg pratęsdamas S. Daukanto darbą — rekonstruoti Lie- tuvos senovę. J. Mikšas pristato J. I. Kraševskio „Vitolio raudą“ kaip lietuvių tautos epą — taigi ir vėl orientuojamasi į esmingiausią, apie lie- tuvių tautos ištakas kalbančią knygą. Skiltyje „Iš lietuviškos literatūros“ su džiaugsmu pranešama apie „apstų skaitlių tobulų vyrų“, kurie ren- giasi vienaip ar kitaip prisidėti prie raštijos lietuvių kalba gausinimo. Ir galiausiai aptariamas opus lotyniškojo raidyno klausimas.

Taigi savo tematika J. Šliūpo straipsnis idealiai įtampa į darnią „Auš- ros“ visumą, kurią galime perskaityti ir kaip kultūrinio universumo pro- jektą, esmingai pabrėžiantį perėjimą nuo žodinės prie rašytinės kultūros (S. Daukantas tą mūsų kultūros raidos kryptį ypač akcentavo). Straips- nio objektas yra istoriškai nenuolėš ir konkretus. Tačiau, regis, ne is- torinis konkretumas rūpi autoriui. Keli tikslūs S. Daukanto biografijos faktai paprasčiausiai ištirpsta aprašomojo asmens heroizacijoje, kuri aki- vaizdi jau programiniame teksto sakinyje: „aš pasižadėjau čia labai trump- pai aprašyti gyveną, kančią ir veiklumą Simano Daukanto, atidėdamas ant tolesnio laiko apgarsinimą itin plataus rašto apie jo gyveną ir veika- lus“⁸. Taigi svarbiau už veikalus J. Šliūpai yra aprašomojo asmens „kan-

⁸ Auszra. 1883. Nr. 1. P. 13.

čia ir veiklumas“, svarbiau už objektyvų faktą — intencionalus pranešimas. Šitaip orientuojantis pirmiausia tikimasi sužadinti emociją adresato reakciją. Beje, šitokia reakcija rengiama ir rašinio tikslą pažyminčių žodžių kanoniškumu, nesunkiai atpažįstamu „šventųjų žyvatų“ skaitytojams (galbūt taip, sąmoningai ar nesąmoningai, jaukinamas mažiau išprusęs adresatas valstietis?).

Pirmojo fragmento, skelbto pirmajame „Aušros“ numeryje, branduolį sudaro neabejotinai legendinis pasakojimas apie S. Daukanto pasiryžimą „gyventi tiktai dėlei gero savo žmonių“. Apsisprendimo situacija kuriama labai gyvenimiška ir paprastam valstiečiui skaitytojui gerai įsivaizduojama; drauge taikoma į opiausią XIX a. lietuvių kultūrinės būties problemą — lenkų kalbos ir lenkiško „tėvyniškumo“ pavojingą išplitimą Lietuvoje, ypač miestuose, akivaizdų nutautėjimo pavojų ir dar akivaizdesnę nutauti imo pastangą:

„Kaip pirmiau taip ir ant pradžios šio amžiaus Lenkai turėjo didelę intėkmę ant Lietuvių; Lenkų vietininkais Lietuvoje buvo kunigai katalikai, pasinėrę Lietuvius perkalbėsią pasiversti į Lenkus, priimti Lenkų kalbą; to dėlei tai jie itin (labai) tankiai ir po bažnyčias sakydavo pamokslus lenkiškai. Kaip kitur Lietuvoje buvo, taip ir dar vargiau vyko (ėjo) Lietuviams po didžiuosius miestus; visur girdėjosi lenkiška kalba, o mūsų buvo kojomis sumindžiota. Vilniuje vieną kartą, kada kuningas mišias laikė, meldėsi bažnyčioje keli mūsų žmonės, greta jų stovėjo ir Daukantas. Po mišių kuningas pasakė mūsų žmonėms nesuprantamoje kalboje pamokslą; žmoneliai atidžiai kuningo žodžių išklausę išėjo iš bažnyčios, savitarpyj skundėsi ant nupuolimo savo vadovų, kad jie, žmonės, nei begali girdėti savaip sakant pamokslų, nei beturi knygų, iš kurių galėtų apsiskaityti apie daiktus, reikalingus krikščioniui“⁹.

Grėsmingoje tautai lenkų kultūrinės apgulties, lenkiškumo visuotinio triumfo situacijoje (visur skamba lenkiška kalba, o mūsų kojomis sumindžiota; Vilniaus bažnyčioje meldžiasi tik „keli mūsų žmonės“) atsiranda gelbėtojas, jautriai reaguojantis būtent į „žmonelių skundą“ ir čia pat širdy pasižadantis jiems padėti:

„Tą šnekesį ir skundą per šalį girdėjęs S. Daukantas. Tokie žodžiai jo gerą širdį kaip peiliu pervėrė. Jis pasižadėjo nuog to laiko gyventi vien tiktai dėlei gero savo žmonių, atpildyti savo krupštėjimu ir stanga tai, ko Lietuvių kunigai ir kiti mokinti Lietuvos vaikai nedarą“¹⁰.

Siame fragmente atkreiptinas dėmesys į du momentus: vidinį apsisprendimą gyventi „dėlei gero savo žmonių“ ir oponavimą ne tik svetimiesiems lenkintojams, bet ir saviesiems (kunigams ir kitiems mokintiems Lietuvos vaikams), nevykdantiems savo pilietinės priedermės. Herojaus ryžtą užbaigia pasakotojo patiki imas: „Irgi jis savo apžadus (ne paža-

⁹ Auszra. 1883. Nr. 1. P. 14.

¹⁰ Ten pat.

dusi — A. Z.) išpildė“ Visišką atsidavimą žmonėms ir tėvynei paliudija žodžiai: „jis nei pačios nevedė — kadangi jis mėgdavo sakyti, jo pačia esant Lietuvą, o vaikais — veikalus savo tautos“ Tad J. Sliūpas pristato S. Daukantą kaip tėvynės meilę įkvepiantį pavyzdį, kaip tautos kultūrinį herojų. Tobulas tas, kuris dirba tėvynei išsižadėdamas asmeninės laimės. Nesunkiai susekamas ir ryšys tarp šio kultūrinio herojaus — pavyzdžio ir dabarties „tobulų vyrų“, plušančių tėvynės labui.

Taigi „Aušros“ tautinės kultūros universume J. Sliūpas kūrė žmogaus — tikrojo „tėviškainio“ — modelį. Koks jis buvo produktyvus tautinio atgimimo istorijoje, manau, įrodinėti nereikia. Šio modelio dominantė — neabejotinai romantinė (konkretus kultūros asmuo regimas kaip kultūrinis herojus). Tačiau randame jame ir šviečiamųjų akcentų (svarbiausias herojiškumo akstinas — šviesti „žmonelius“, liaudį). Pačiame pasakojime neapsieita be tradicinės religinės raštijos klišių (pvz., „jo gerą širdį kaip peiliu pervėrė“). O ir apsisprendimo tautinei veiklai kontekstas — religinė kultūra. Visa tai simptomiškai atspindi tą sociokultūrinę situaciją, iš kurios išaugo ir pati „Aušra“

Beje, straipsnio tęsinyje aprašoma S. Daukanto ir M. Valančiaus konfliktą, J. Sliūpo pateiktą kaip didžiausią Daukanto „gyvenos kančią“, taip pat galėtume labai tiesiogiai sieti su „Aušros“, o dar labiau — su paties J. Sliūpo kurtu pabrėžtinai sekuliariu Lietuvos kultūros projektu. Bene sutelkčiausiai ir jau atvirai ideologizuojančiu, o ne mitologizuojančiu tekstu jis pristatytas 1884 m. „Aušros“ pirmojo numerio straipsnyje „Tikrasis ieškinytis tėvyniškumo“ Subjektyvusis visuomenės ir istorijos veiksnys, taip esmingai iškeltas rašinyje apie S. Daukantą, čia tarsi nuskęsta visuomenės struktūrose, „draugijinio“ gyvenimo dėsnuose. Tekstą užplūsta naujos sąvokos, berods, iš vulgariojo materializmo nusižiūrėtos; pavyzdžiui, vienu svarbiausių tauton „draugiją“ telkiančių broožų laikomas „ūkinis povyzius“, ir netgi tradicinė „tėviškainio“ sąvoka kai kur keičiama „ūkėsu“ Tačiau ir sociologizacijos paveiktoje visuomenės bei tautos sampratos sklaidoje išlieka S. Daukanto suformuluotas esmingasis tautos būties sandas, jos išlikimo ir sėkmingo vystymosi garantas — „tautiška daba“: „Daba — tai pirmučiausias daiktas. [...] Daba apima visą gyvenimą — ir draugijinis rėdas, ir ekonomiškasis būvis, ir apšvaita, ir doros plotis, ir gėris papročių — tai vis įeina į aną menką žodelį „daba“¹¹. Pastarajame pasakyme J. Sliūpo tautos kultūros sampratai suvokti svarbus „dabos“ turinys, o mintijimo bei rašymo būdai — nuostaba, kad visas tautos gyvenimas gali sutilti „į aną menką žodelį“ Tai nuostaba ir dėmesys žodžiui, radęsi iš teorinio mąstymo galimybių, pajustų gimtojoje kalboje. Šioje J. Sliūpo formuluotėje simptomiškai susiliečia dvejopa aušrininkų (ir ne vien jų) žodžio jausena bei funkcija: į konkretų tikslą,

¹¹ Auszra. 1884. Nr. 1. P. 7.

tautinės kultūros kūrimą nukreipianti ir būties esmę, jos pagrindus telkianti. Pranešime dominuoja ideologinis kryptingumas, o nuostabą sudainijimo mitinio mąstymo grūdas (nes žodis šiuo atveju pajustas kaip „mythos — kalba apie būties kilmę, pagrindą, pradžią ir tikrąją prasmę“, nes pajusta galimybė žodžiu aprėpti visumą)¹².

„Tikrojo tėvyniškumo ieškinyje“ J. Sliūpas jau sąmoningai kuria specializuotą sociologinį diskursą (galėtume sakyti, ir naujo tipo — visuomenės struktūrų — mitologiją). Bet „dabos“ sąvoka ir S. Daukanto asmeniu (ar baranauskišku tautos — pasaulio medžio — simboliu) jis dar yra neišvengiamai susietas su romantiniu mitologizavimu, ypač pabrėžiančiu tautą kaip istorijos subjektą ir žmogų kaip istoriją kuriantį subjektą. Akivaizdu, jog ir vėliau, net ir „Aušrai“ nustojus eiti, ši istorijos mitologizavimo tradicija nenutrūko. Negana to, „Aušrai“ tapus praeitimi, kaip matėme, ji pati ir jos leidėjai virto mitologizavimo objektais. Atrodo, kad ir J. Sliūpas ilgainiui ėmė save matyti paties adoruoto kultūrinio herojaus perspektyvoje, pabrėžti savo biografijoje detales ir epizodus, vienai ar kitaip rezonuojančius su S. Daukanto kanonizuotos biografijos akcentais. Antai savo gyvenimo apybraižoje — išpažintyje prisimenama, kaip „vos su 8 rb. kišenėje“ vyko studijuoti į Maskvą (panašiai kaip S. Daukantas su 5 rubliais — į Vilnių); ne vienoje vietoje minima savotiška tarnystė M. Jankui už išlaikymą Bitėnuose (panašiai kaip S. Daukanto prievolės M. Valančiaus namuose). Pagaliau nuolatiniams konfliktams su dvasininkija randama tarsi savotiška moralinė atspirtis S. Daukanto ir M. Valančiaus susikirtime, kurį dar visai jaunas J. Sliūpas andai „Aušroje“ plačiai ir ne be tendencijos buvo pateikęs.

Pastarasis dviejų didžiųjų lietuvių kultūros asmenybių susidūrimas bene bus tapęs savotišku skaudžiu mūsų istorijos (ne teksto!) stereotipu, nelemtai pasikartojusiu ir J. Sliūpo bei J. Basanavičiaus santykiuose. Šių konfliktų aiškinimai, žinoma, galėtų būti labai įvairūs, bet vienas iš jų — neišvengiamas istorijos mitologizavimo dėsnis: istorija kuria mitą, o mitas kuria istoriją. Be to, šiose konfliktuojančių konkrečių istorinių figūrų porose nesunkiai įžvelgiame būdingą ideologinių tendencijų reprezentaciją: pirmuoju atveju susiduria ano meto religinė ir pasaulietinė lietuvių kultūra, antruoju — romantinė tautinė ir šviečiamoji sociologizuojanti tautinio atgimimo atšaka (nors, matėme, net ir sociologizuodamas J. Sliūpas išlaiko tautinį romantinį branduolį, o Lietuvos istorijos interpretacijose yra diletantiškas S. Daukanto ir J. Basanavičiaus mokinys, tai gi vienaprasmiškai kuriai nors atšakai nepriklauso).

Analizuotieji tekstai bei faktai įtaigiai liudija, kad prieštaringas J. Sliūpo asmuo tik iš pirmo žvilgsnio sunkiai pritampa prie „Aušros“. Jo dalis manifesti iame, pirmajame „Aušros“ numeryje esminga,— tau-

¹² Plg. V. F. Otto žodžio kaip logos ir kaip mythos interpretaciją.— Mann U. Apie mitinį mąstymą // Naujasis Židiny. 1992. Nr. 3. P. 11.

tinio atgimimo kelią vedanti per konkrečią asmenį, to atgimimo sėkmę grindžianti jo apsisprendimu ir ryžtu. Atkuriamo lietuvių kultūrinio universumo centran iškeldamas S. Daukantą, kaip istorinį asmenį ir kaip pavyzdį, J. Sliūpas aušri inkų sąjūdį susiejo su pirmuoju lietuvių tautinio atgimimo etapu ir rūpinosi jo perspektyva. Tačiau, programuodamas kultūrinio darbo sėkmę, jis drauge programavo ir konfliktą, savo pasakojime apie S. Daukantą ypač išryškindamas kultūros asmenybių nesutarimą, trintį — kaip kone privalomą kiti labai besiaukojančio asmens „kančios“ šaltinį. Šitaip buvo parengtas kelias ir poaušrinės istoriografijos mitologijai.

Vilniaus universiteto
Lietuvių literatūros katedra

Įteikta 1993 m. gruodžio mėn.

JONAS SLIŪPAS UND MYTHOLOGIE DER NATIONALEN WIEDERGEURT

AUDRONĖ ZENTELYTE

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit stellt sich ein Ziel, den Anteil von J. Sliūpas an „Aušra“ zu präzisieren und Ursachen der widersprechenden Wertung von ihm als „Aušrininkas“ (Vertreter der Zeitung „Aušra“) in späterer litauischer Istorigraphie für sich klarzumachen. Die Forschung dieser Probleme fesselte die Aufmerksamkeit auf die Tendenz der Mythologisierung der Geschichte in „Aušra“ und in späterer, „Aušra“ berührenden Istorigraphie. Also, J. Sliūpas Beziehungen mit der Zeitung „Aušra“ werden unter einem Aspekt der historischen Mythologisierung untersucht.

Im Mittelpunkt dieses Artikels steht die erste Nummer von „Aušra“ Diese Nummer kann wie einheitlicher Diskurs, der ein kulturelles Universum Litauens der 19. Jhs. schafft, gelesen werden. Der Artikel von J. Sliūpas „Simonas Daukantas, Der Schriftsteller Litauens“ passt ideal dazu: in kulturellen Projekt nationaler Wiedergeburt unterstreicht er besonders eine Person, den Schöpfer der Kultur,— also den subjektiven Faktor der Geschichte.

In seinen späteren Artikeln schafft J. Sliūpas schon bewusst einen spezialisierten soziologischen Diskurs, in dem sich neue Form der Mythologie — Mythologie der gesellschaftlichen Strukturen und Gesetzen — offenbart. Jedoch bleibt J. Sliūpas durch die Person von S. Daukantas und seinem Konzept nationalen Kultur auch später der romantischen Mythologisierung nahe, die besonders die Nation als Subjekt der Geschichte und den Menschen als den die Geschichte schaffenden Subjekt, unterstreicht. Diese Tradition der Mythologisierung der Geschichte hatte seine Fortsetzung auch später und, was besonders interessant ist, allmählich wurden die Vertreter der Zeitung „Aušra“ selbst, darunter auch J. Sliūpas, zu Mythologisierungsobjekten.